

винного матеріалу і підготовки магістерської роботи, підвищення професійного рівня професорсько-викладацького складу факультету, постійний науковий ріст і самоосвіту викладацьких кадрів.

Із метою забезпечення навчального процесу з профілюючих дисциплін, науково-дослідної роботи першочерговими завданнями є створення технологічного комплексу навчально-наукового дослідницького рибного господарства НАУ; створення технологічного комплексу відтворення промислово-цінних видів риб; створення макетів і діючих культураторів фіто- і зоопланктону; створення акваріального комплексу з метою розробки біотехніки вирощування декоративних риб і водних акваріумних рослин, культивування безхребетних і водоростей.

Окрім організаційних заходів запланована відповідна навчально-методична робота кафедр, яка спрямована на поліпшення, навчального процесу на факультеті – завершення підготовки і видання типових програм дисциплін напряму “Водні біоресурси”; завершення підготовки третьої складової державного стандарту освітньо-кваліфікаційних рівнів “бакалавр”, “спеціаліст” і “магістр”; підготовка базової контролюючої програми для проведення тестових іспитів студентів із усіх дисциплін; підготовка і видання підручників, посібників і методичних розробок із профілюючих дисциплін; підготовка електронних версій лекцій і методичного забезпечення викладання дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гринжевський М.В. Аквакультура України.–Львів:Вільна Україна, 1998.–364с.
2. Положення про навчально-методичну комісію науково-педагогічних працівників аграрних вищих навчальних закладів. – К.: Аграрна освіта, 2003. – 3 с.
3. Закон України про освіту: Збірник законів. – К. – 2002. – С. 112-155.

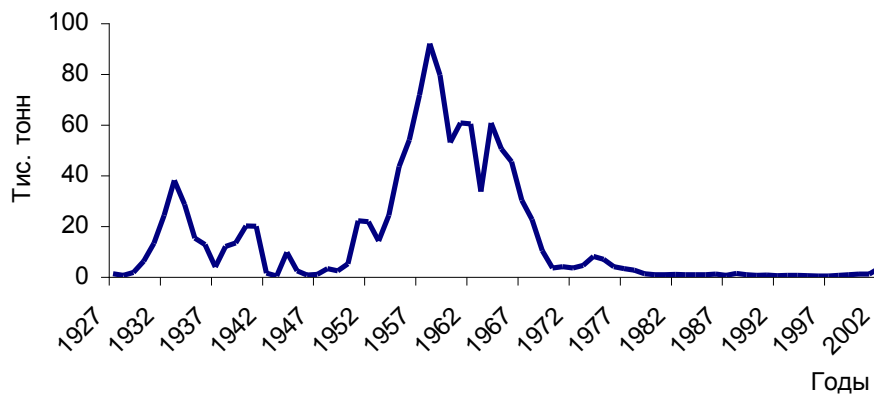
УДК: 639.6 : (262.54)

ШТУЧНА РИФОБУДОВА – ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ АКВАКУЛЬТУРИ НА АЗОВСЬКОМУ МОРІ

Л.В.ІЗЕРГІН – к.б.н.,

В.С.МИРОШНИКОВ – Азовський центр ПівденНІРО

Азовське море характеризується своїми унікальними рибопродукційними показниками. Але, починаючи з другої половини минулого сторіччя, у результаті антропогенних перетворень режиму моря відбулися істотні порушення в його екосистемі, що зумовило зниження рибопродуктивності як у цілому, так і за окремими промисловими об'єктами. Дуже показовим у цьому аспекті є динаміка уловів традиційного азовського промислового об'єкта – бичків (рис. 1), які одночасно займають надзвичайно важливе місце в іхтіоценозі моря.

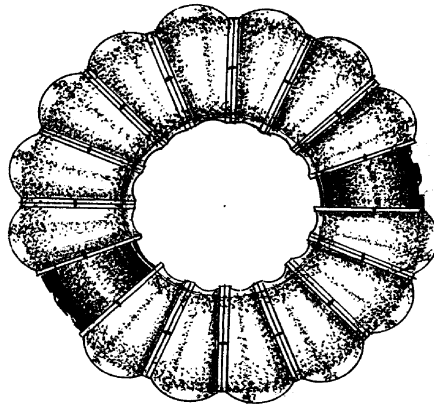

Рисунок 1. Динамика уловів бичків в Азовському морі

Серед основних причин зниження запасів азовських бичків особливе місце займає проблема, що пов'язана із скороченням нерестових площ внаслідок інтенсивного забруднення моря і замулення його дна [3-5]. Одним із шляхів збільшення площ нерестовищ, що мають твердий субстрат, є будівництво штучних рифів-нерестовищ. Такий підхід до збільшення нерестових площ для риби, що відкладають ікру на твердому субстраті, відомий ще з 18-го сторіччя. У даний час штучна рифобудова застосовується вже більше, ніж у 30 країнах світу, а в деяких з них поставлена на індустріальну основу [1].

На Азовському морі подібні роботи (у різних масштабах і з перемінною інтенсивністю) ведуться з 80-х років минулого сторіччя. Накопичений достатній досвід у рифобудові та отримані позитивні результати, що свідчить про високу ефективність цих робіт. Окремі розробки одержали високу оцінку і визнання на міжнародному рівні (Міжнародний симпозіум у Каліфорнії), а сам напрям із поліпшення стану нерестовищ промислових риб передбачено Концепцією охорони і відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів.

У ретроспективі роботи АзПівденНІРО за даним напрямом розвивалися наступним чином. На початкових етапах робіт штучні рифи споруджували переважно з використаних автомобільних покришок, що у різних варіантах комбінування оснащувалися нерестовими полістироловими пластинами у формі черепиці (рис. 2).

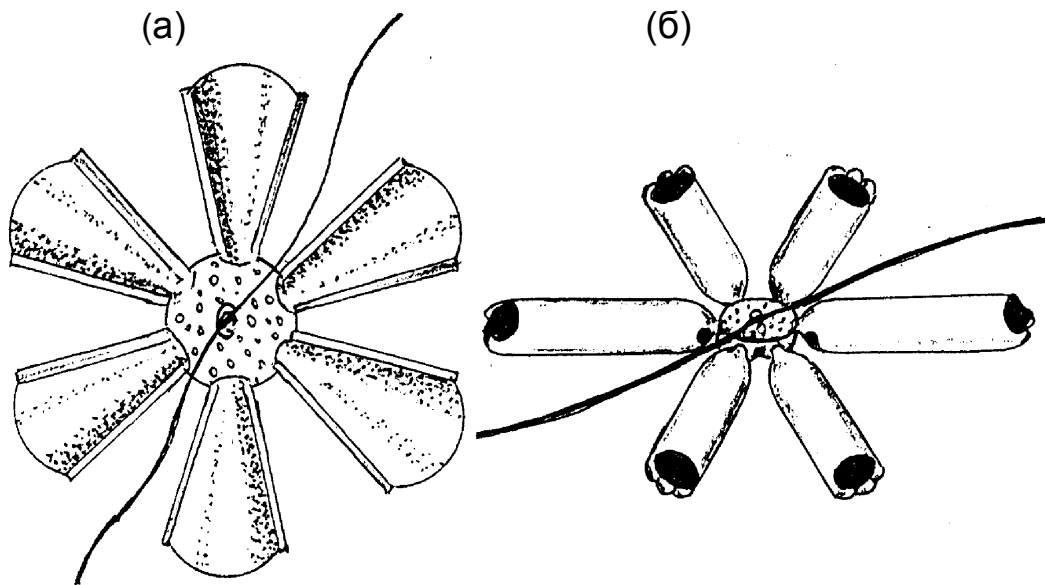

Рисунок 2. Штучний риф з автомобільної покривки з полістироловими пластинами

Ці пластини є прекрасним і екологічно нешкідливим субстратом, на якому азовські бички охоче відкладали ікру. Так, наприклад, упровадження промислового штучного рифа такої конструкції для нересту бичків в Утлюкському лимані показало, що промисловий запас їх у 1987 р. збільшився з 100 до 1200 т, а щорічні улови зросли з 25 до 345 т. Потужність рифа в 25 тис. нерестових пластин, розміщених на ділянці дна площею 1,5 га, може забезпечити щорічне відтворення 50 т бичків у промповерненні. Незважаючи на таку ефективність із відтворення, дана конструкція виявилася недовговічною. Через свої значні розміри, не витримавши іспиту часу, вона поступово занурювалася в ґрунт, а в зимовий період за умов льодоутворення піддавалася механічному руйнуванню. Тому подальші розробки були спрямовані на полегшення конструкцій, щоб вона не занурювалася в ґрунт та щоб їх було б нескладно витягати на берег для збереження в зимовий період. Такого типу рифи відносяться до класу мобільних.

На початку 90-х років було розроблено і застосовано мобільні рифи-нерестовища, виготовлені з поліхлорвінілових трубок і полістиролових пластин. Вони монтувалися як окремо, так і в сполученні із шинами. У цілому результати використання рифів такого типу виявилися не дуже значимими, що було пов'язано з досить високою їх вартістю та забрудненням кладок ікри внаслідок значної рухливості конструкції ґрунтом.

Трохи пізніше було розроблено оригінальну конструкцію нерестового модуля «Ромашка» (рис. 3, а), підстава якого виготовлена з піщано-цементного матеріалу, де кріпляться полістиролові пластини, що виконують роль нерестового субстрату. Установка таких модулів дуже проста – їх опускають на воду і вони самостійно, плавно і зберігаючи горизонтальне положення, опускаються на дно.

Рисунок 3. Конструкція нерестового модуля «Ромашка» з нерестовим субстратом з полістиролових пластин (а) і пластикових пляшок (б)

Із кінця 90-х років для створення таких модулів замість дорогих полістиролових пластин стали використовувати пластикові пляшки (обсяг 1,5 – 2 літри) з попередньо вирізаними денцями (мал. 3, б). Корисна нерестова площа такого модуля складає близько 1 м². Підводними спостереженнями встановлено, що бички охоче освоюють такий модуль. У розпал нересту площа поверхні встановлених модулів покривається кладками ікри майже на 80%. У середньому, тільки на одному такому модулі інкубується близько 100 тис. ікринок бичків [2]. Вживаємість ікри на пластиковому субстраті такої конструкції досить висока, тому що кладка ікри і самець, який доглядає за нею, надійно захищені від хижаків.

На всіх етапах виконання робіт щодо розробки штучних рифів-нерестовищ, особлива увага приділяється питанням оцінки екологічної нешкідливості використовуваних матеріалів для навколишнього середовища, ведеться контроль за розвитком і вживаємістю ікри на різних штучних субстратах, ведуться спостереження за «освоєнням» рифів бичками, населенням рифів, складом і розподілом риб у зоні рифобудови. Багаторічними спостереженнями встановлено, що незалежно від місць установки штучних рифів-нерестовищ вони дуже швидко «освоюються» бичками, відхилень у розвитку їх ікри не відзначено. Вживаємість ікри на рифах-нерестовищах вища, ніж на природних нерестовищах, і, наприклад, на модулях «Ромашка» із пластиковим субстратом складає 80-95 % [2].

Таким чином, результати багаторічних досліджень і наявні літературні матеріали дозволяють констатувати, що штучні рифи мають багатофункціональне значення у водоймі. Вони є місцями укриття і

постійного помешкання риб та інших гідробіонтів, субстратом для різних організмів, місцями організації рекреаційного рибальства, підводного полювання і екологічних підводних екскурсій, забезпечують біологічну фільтрацію й очищення води за рахунок життєдіяльності своїх мешканців, стабілізують донні ґрунти, зміцнюють і захищають берегову лінію від хвильового розмиву.

Нові конструкції нерестових модулів з використанням пластико-вої тари вже знаходяться на етапі впровадження рибпромисловими підприємствами Азовського басейну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Изергин Л.В. Экологические основы применения искусственных рифов для воспроизводства Азовских бычков. //Автореф. дис. к. б. н. – М.- 2001. – 20 с.
2. Изергин Л.В., Мирошников В.С. Новые разработки рифостроения в Азовском море //Рыбн. хоз-во Украины. – 2001. – № 3-4. – С.13-14.
3. Ковтун И.Ф. Экология и промысел бычков в условиях изменяющегося режима Азовского моря. //Автореф. дис. к. б. н. – М. – 1980. – 25 с.
4. Костюченко В.А. Биология и динамика численности бычка-кругляка *Neogobius melanostomus* (Pallas) Азовского моря. //Автореф. дис. к. б. н. – Днепропетровск. – 1965. – 19 с.
5. Яновский Э.Г., Гетманенко В.А., Дирипаско О.А. Современное состояние запасов бычков в Азовском море //Рыбное хоз-во Украины. -2001. -№ 2. –С. 18 – 19.

УДК 574.5(282.247.32)

ВИЩА ВОДНА РОСЛИННІСТЬ ТА ОЦІНКА ЯКОСТІ ВОДИ ЗАПЛАВНИХ ВОДОЙМ ГИРЛОВОЇ ДІЛЯНКИ ДНІПРА

Г.О.КАРПОВА – к. б. н., Інститут гідробіології НАНУ

Гирлова ділянка Дніпра простяглася від греблі Каховської ГЕС до Чорного моря і є складним геоморфологічним утворенням в долині річки (система рукавів, островів, заплавних водойм). Поміж усього різноманіття заплавних водойм (їх тут нараховується біля 200) найчисленнішою є група водойм–останців. Їхнє формування пов'язане з відкладенням алювію, який приносила річка, на місце древнього лиману [2]. Функціонування заплавних водойм, їхні характеристики значною мірою визначаються можливістю видалення накопиченої органічної речовини [4]. Це відбувається як під час весняної повені, так і шляхом водообміну з річищем. У наш час в гирловій ділянці Дніпра в зв'язку із його зарегулюванням відбулися значні зміни гідрологічного режиму. Саме тому велике значення для заплавних водойм має гідрологічний зв'язок із річищем Дніпра.

Методика досліджень. Для оцінки якості води заплавних водойм було використано еколого-санітарна класифікація поверхневих вод